

Horváth Éva Andrea

Jel, motívum, szerkezet, forma
és funkció összhangja (fa)

NSZFI

Horváth Éva Andrea

Jel, motívum, szerkezet, forma
és funkció összhangja (fa)

NSZFI

A követelménymodul megnevezése:
Népi kézműves vállalkozás működtetése

A követelménymodul száma: 1004-06 A tartalomelem azonosító száma és célcsoportja: SzT-016-30

A követelménymodul megnevezése:
Népi kézműves vállalkozás működtetése

A követelménymodul száma: 1004-06 A tartalomelem azonosító száma és célcsoportja: SzT-016-30

JEL, MOTÍVUM, SZERKEZET, FORMA ÉS FUNKCIÓ ÖSSZHANGJA (FA)

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Ön mint faműves vállalkozó a magyar népművészet esztétikai rendszerét tükröző tárgyak készítésére kapott megbízást. Melyek a népművészet, a hagyományos tárgyalakítás sajátosságai? Milyen jellemző jegyeket kell beépítenie alkotómunkájába, ha a népi hagyományokat szeretné követni?

Milyen szimbolikus tartalommal rendelkeznek az egyes motívumtípusok? Milyen törvényszerűségeket kell figyelembe venni a forma– funkció–díszítmény hármas harmóniájának kialakításához?

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

A NÉPMŰVÉSZET, A NÉPI DÍSZÍTŐMŰVÉSZET

A magyar népművészet szűkebb értelemben a nép esztétikai igényű tárgyalakító tevékenységét jelenti, tágabb értelemben beletartoznak a szellemi kultúra termékei is, mint a népzene, a néptánc, a népköltészet és a dramatikus hagyományok. A köznyelvi szóhasználat elsősorban a népi díszítőművészetet érti alatta.

A népművészet alapvetően kollektív művészet, alkotásait közösség általánosan használja, ellenőrzi, ugyanakkor azonban kiemelkedő egyéniségek állandóan fejlesztik, alakítják azt. A hagyományos népi tárgyalakító tevékenység konkrét gyakorlati funkcióval rendelkező használati tárgyakat hoz létre, ezeket díszíti, mint ahogy a színes berakású ostornyél egyben a pásztor állandóan használt eszköze. A parasztság tárgykultúrájában nincsenek klasszikus értelemben vett műalkotások, számukra használati funkció mellett minden tárgynak van esztétikai funkciója is, bár jelentősége különböző az egyes tárgyféleségeknél. Általában az ünnepi szerepű szokásokhoz kötött, reprezentációs funkciójú tárgyaknál az esztétikai funkció fontossága megnőtt díszítettség mértékével együtt. Ilyenek az élet nagy fordulópontjaihoz kapcsolódó bölcsők, menyasszonyi ládák vagy a fejfák díszítményei.

1. ábra Festett bölcső, Kalotaszeg¹

Azonban a mindennap használt egyszerű eszközök is művészi értéket képviselnek, hiszen ezeknek a megformálásánál is érvényesülnek az esztétikai normák. Az egyes alkotások az alkotók és használók jellegzetes ízlését, szépérzékét tükrözik. A népi díszítőművészet magán viseli a korszak, a gazdasági, társadalmi körülmények hatását is. Egy-egy díszítési ág sokszor egyes rétegekhez kapcsolódik, így a pásztorok közül kerültek ki a legkiválóbb faragók. A készítő sok esetben a maga számára alkotott, vagy ha megrendelőnek dolgozott, azzal közvetlen kapcsolatban állt, így ismerték egymás igényét, lehetőségeit, ami a tárgyalkotásban is megmutatkozott.

A népi tárgyalkotás esztétikuma egyaránt rejlik a díszítményben és a formában. Szép számmal akadnak olyan tárgyak is, melyeknek a formája művészi, anélkül, hogy rajtuk bármilyen díszítmény lenne. Ilyenek a faművességben többek közt a különböző tányérok, famozsarak. Ezek nagy múltú formája önmagukban is gyönyörködtető. A népművészet alkotásainak többsége azonban díszített használati tárgy, amin a motívumok rendszerint belső tartalmat is közvetítenek, konkrét dolgok vagy fogalmak, érzések elvonatkoztatott, stilizált megjelenítései. A jelképek az egész paraszti életet átszőtték, a közösség egyaránt azonos módon ismerte őket.

A népi díszítőművészet alkotásmódját elsősorban az ösztönösség határozta meg, mely a hagyományokban gyökerezett.

¹ Forrás: Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete II, Akadémia Kiadó, 1981. 91. oldal

2. ábra Fa fedelű ruhzsírtartó, Szeged²

Ösztönösen követtek bizonyos esztétikai szabályokat is, mint a szimmetria igénye, a felfelé törekvés, amit csak ritka kivételként léptek át. Erőteliesség, határozottság, élénk képzelőerő és bizonyos monumentalitás szintén jellemezte a magyar díszítést. Kedvelte az élénk, tiszta színeket és az erős ellentéteket, a vörös árnyalatait, a feketét, kéket, ugyanakkor ritkán, illetve csak újabban fordult elő a sárga, zöld és a lila szín használata. A színezés a kompozíció tagoltságát emelte ki. Kialakult a színek jelképrendszere is. Általánosságban a világosabb, élénkebb színek a fiatalabbakat, a sötétebbek az idősebbeket jelölték. A színek jelentése azonban mégsem egyértelmű, olykor a körülmények határozzák meg. A piros szín általában a fiatalokhoz, a szerelemhez kapcsolódott, de színezte az erőszakos halált haltak sírjeleit is. A fehér az ártatlanság, tisztaság, egyben az elmúlás színe is. A fekete a gyász mellett ünnepélyességet, termékenységet is kifejezhette. A sárga a Napot, de a betegséget is jelenthette. A zöld a tavaszi újjáéledő természet, a remény, míg a kék az ég, a végtelenség színe volt. A faművészetben a színek alkalmazásának leginkább a bútorfestésben volt meghatározó szerepe.

² Forrás: Hofer Tamás – Fél Edit: Magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1994. 124. oldal

A népművészet szemlélete szerint szinte minden funkcionális tárgy alkalmas arra, hogy művészien megfogalmazott külsőt kölcsönözzön neki. A művészi törekvés a díszítmény mellett a formában és a szerkezetben is megmutatkozik.

Mivel alapvetően használati tárgyokról van szó a funkció elsődleges, erőteljes szabályozóerővel bír, minden más ennek van alárendelve. A tárgyak rendeltetés szerinti főbb csoportjai a személyes tárgyakhoz, öltözködéskultúrához, lakáskultúrához, a gazdálkodáshoz, foglalkozáshoz, ünnepi alkalmakhoz, vallási élethez kapcsolódnak. A változatos funkció különféle anyagok használatát feltételezi, melyek a tárgyak használatának és készítésének leginkább megfelelnek. A faművesség anyaga rendszerint a közvetlen környezetben bőségesen megtalálható volt, máshonnan beszerezett anyagok alkalmazása nem volt jellemző.

A forma művészi értelemben magában foglalja az egyedi alkotások külső alakját, valamint belső struktúraszerű vonásait. A tárgykészítés folyamán a formával, formaalakítással magát a tárgyat hozták létre. A rendeltetési célnak általában különböző formaváltozatok egyaránt megfeleltek. A kialakítás elsődleges szempontja a gazdaságosság és a használhatóság volt. Egyes tárgyakon az esztétikum kizárólag a formán belüli arányokban jutott kifejezésre, de a nemes egyszerűség mellett a szép, változatos formák iránti igény is általános volt. A forma létrejöhetett egyszerű tárgyalakítással, vagy szerkezetes készítménnyel. Ez utóbbiaknál a díszítmény a szerkezethez igazodott, zömében úgy helyezkedett el, hogy a szerkezet általa hangsúlyt kapjon. Példa erre az ácsolt ládák pilléreinek függőleges, deszkáinak vízszintes díszítése. A szerkezet meghatározója volt az alkatrészek összeállítási technikáinak, az összeállítás által kialakított rögzített, illetve mozgó (csúszó, forduló, nyíló...) részeknek, melyek szintén befolyásolták a rájuk kerülő díszítményt, sőt gyakran a díszek magából a szerkezetből adódtak, mint a fűrészelt csapolások vagy a díszes vasalások esetében.

Az alkotás formájában kifejezett belső lényeg, a tartalom, az alkotói és befogadói érzelmek tükröi, a valóság üzenet értékű információja, közvetített kulturális értékek sokasága. A tartalom kifejezését a tárgy típusa, a díszítmény mellett befolyásolja a technika is, más a vésett-faragott keményfa ábrázolások, mint a fűrészelt-festett puhafa díszítmények hatása. A műfaji sajátosságok megmutatkoznak abban is, hogy egyes alkotásokhoz bizonyos jellegű motívumok kapcsolódnak, típusokat alkotnak, mint az ácsolt ládákhoz kapcsolódó geometrikus motívumok esetében.

3. ábra Ácsolt láda, Baranya megye³

³ Forrás: Fél Edit – Hofer Tamás – K. Csilléry Klára: A magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1969. 164. kép

A népművészet tárgyain a tartalom és a forma esztétikai egységének hordozója a díszítmény szerkezete, a motívumok összekapcsolási és elhelyezési rendje. Tárgytípusonként különböző módon jelenik meg, de általában mindenütt megfigyelhető az ábrázolási mező, valamint a keret különbsége. Az egyszerűbb díszítmények esetében megtalálhatók a linearitás, az irányítottság elemi formái. Általánosan követett szerkesztésmód a párhuzam, a szimmetria, az arányosság, az ismétlődés. Fontos szempont a szerkezet kialakításában az arányosság megteremtése, ami az egész és az egyes részek egymáshoz való viszonyán alapszik. Az aranymetszést esztétikai értékeket hordozó tökéletes arányként tartják számon. Az egyszerű aránypár szerint egy szakasz vagy mennyiség felosztásakor a keletkező kisebb darab úgy aránylik a nagyobbhoz, mint a nagyobb az egészhez. Az aranymetszést tartalmazó formák a népművészetben is a kiegyensúlyozott arányosságot, a harmóniát sugározzák. A szabályos ismétlődésekkel létrehozott ritmust eredményezheti a motívumelemek nagysága és elrendezése, a színek milyensége és intenzitása. Az ismétlésnek a díszítés mellett hatásfokozó szerepe is volt. Korábban a szerkesztésben a díszítményeket sohasem zsúfolták, a szabadon hagyott területekkel igyekeztek szépségüket kiemelni. A későbbiekben megindult a díszítmények zsúfolása. A túlzott zsúfolás a tárgyat használatra alkalmatlanná tehetette, ami funkcionalitását elvesztve dísz tárggyá süllyedt, mint a kalotaszegi kapatisztítók esetében. A zsúfolás törekedhetett az egész felület teljes díszítésére is, ami ugyan a tárgy funkcionalitását nem, de az esztétikumát negatívan befolyásolta.

ORNAMENTIKA

A népművészet alapmotívumainak a nagy része igen régi eredetű. Lehetnek geometrikus jellegűek és szabad vonalvezetésűek, rendszerint növényi eredetűek ritkábban figurális elemek, állatalakok, emberábrázolások. Szerepük típusjelző, ábrázolásuk esztétikai igénnyel leegyszerűsített, stilizált, különböző fokú sűrítéssel. A koronként és helyileg eltérő ismétlődő újrafogalmazások során különféle variánsaik jöttek létre.

Az ornamentika legkisebb önálló elemei az egyes ornamensek vagy díszítőelemek, amelyek állhatnak a tárgyakon önmagukban, vagy más motívumokkal együtt. A motívumok egymással kialakított viszonya, felületen való elrendezésük jellege alakítja ki a kompozíciót. A kompozíción belül fő- vagy mellékmotívumként szerepelnek. A főmotívum a központi mondanivalót hordozza, ennek jelentését hangsúlyozzák, emelik ki a mellékmotívumok. Az ősidőkben a motívumok kialakulásához hozzájárult a megkülönböztető jegyek használata, többek között tulajdonjegyként alkalmazták őket az írástudás általánossá válásáig. A jelző szerep mellett kultikus-mágikus tartalommal is rendelkeztek. Kivitelezésükre több esetben sajátos díszítőeljárás alakult ki, mint a mértánias ékítményekhez fadaragásban az ékrovás. Az idők folyamán a motívumok értelmezése folyamatosan módosult, ami többnyire oda vezetett, hogy az elemek elvesztették jelentéstartalmukat, és pusztán ornamensekké lettek.

Az egyes ornamentális rendszereken belül számos kompozíciós séma jött létre, néha egy-egy tárgycsoportot is saját kompozíciós megoldások jellemeztek, mint ahogy például az ácsolt láda, vagy a lőporszaru jellegzetes motívumegyüttese is kialakult. Ritka az egyes elemek kötetlen egymás mellé sorolása, mint amilyen a tiszántúli ostornyelek berakásain figyelhető meg, gyakoribb a kötött szerkesztés, az egész felület vagy az egyes motívumegységek részarányos felépítése. A motívumok kompozícióvá alakításának rendszerező elve leginkább a tengelyes szimmetria. Kedvelt megoldás, hogy a kompozíció vázát egy rendszerint páratlan ágú virágbokor alkotja. A szimmetria nem feltétlenül jelenti a két oldal pontos megfelelését, a tengely nem mindig merev, lehet ívelt vonalú vagy S alakban hajlított, esetleg szétváló és ismét egyesülő. A tengelyes szimmetria mellett a centrális szimmetria is szokásos rendezőelv, különösen kerek tárgyak díszítésénél. A motívumegységek a felület kíváncsai szerint ismétlődhetnek. Az egyes egységeket kisebb, hangsúlytalan motívumcsoportok választhatják el, vagy alul, alul-felül vonalra támaszkodó csoportok kapcsolhatják össze őket, de lehetnek teljesen keretbe foglaltak is. Előfordulhat a nagyobb kompozíciós egységek kétszeres, háromszoros ismétlése, főképp bútordarabokon, menyasszonyi ládán, szekrényajtókon. Sorakoztathatják a kisebb egységeket frízszerűen, szorosan egymás mellé csíkmintát alkotó ismétléssel, amelyek például a fafaragásban a keretező motívumsorokat alkotják.

4. ábra Spányolozott tükrös, Vas megye⁴

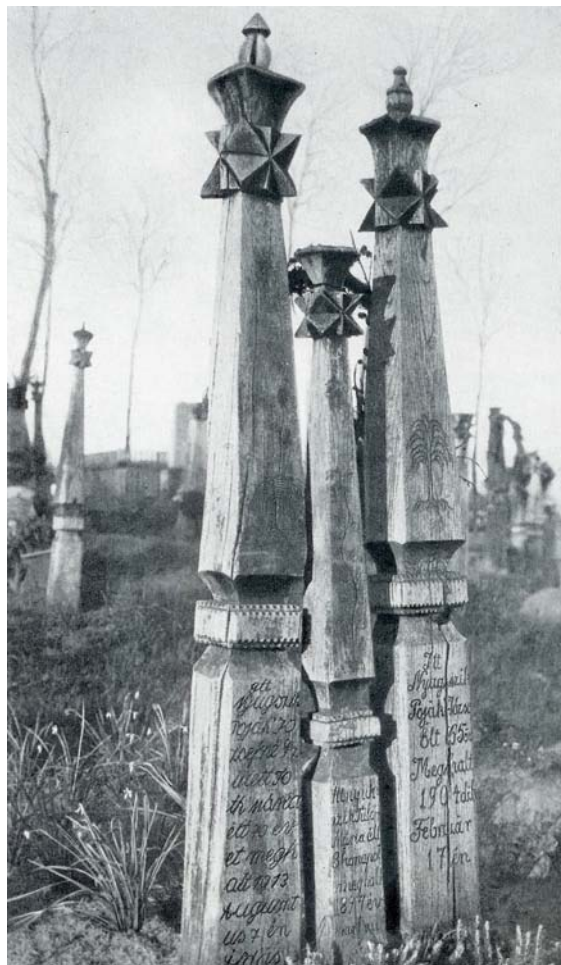
⁴ Forrás: Hofer Tamás – Fél Edit: Magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1994. 122. oldal

A sorminta építője az azonos motívumok ritmikus ismétlődése, a formaritmus, amit a színezés szabályos ismétlődése, a színritmus is hangsúlyozhat. Ilyen ritmikus színhatást keltő a fogazott keretmotívumok kiemelkedő, világos és bemélyített, sötét, árnyékos elemeinek hatása is. Ritka a végtelen terülminta, mely egy mintázat többirányú, folyamatos többszörözésével épül. Ez a fajta mintaképzés jellemző egyes kéregmunkák geometrikus díszítésére. Nagyobb felület díszítésénél a felület gyakran megszabott módon tagolt. Elemi fokon maga a geometrikus felületfelosztás is mintát képezhet, többnyire a felületszakaszok váltakozó hangsúlyozásával. A hagyományos népi tárgyalakotásban a kompozíciós építkezés nagyon változatos, az alapsémák között gyakori az átmenet.

Az építkezés alapvető meghatározója a tárgy formája, szerkezete, a díszítendő felület, de nagyban függ a közösségtől, az alkotó egyéni ízlésétől, elképzelésétől is. A felületkitöltés mértéke koronként, tájanként és tárgytípusokként változott. Az ornamentika általában a tárgyakon a használatnak kevésbé kitett, jól szembetűnő felületre került. Gyakran az ornamentikát keretminta övezi, illetve határolja el az üres felületektől. A díszített és díszítetlen felületek aránya sok esetben a tárgy rendeltetésétől, alkalmi funkciójától függ. A teljes felület ornamentikával való borítása csak egyes különleges szerepű tárgyakra volt jellemző. A díszítés túltengése a tárgyakon a 19. sz. második felétől figyelhető meg, általában azonban az ornamentika számára kijelölt felületet teljes kitöltésére való igény.

1. Geometrikus motívumok

A népművészet díszítményeinek nagy részét a természetből vett előképek ornamentális átírásai alkotják, a geometrikus elemeknek lényegesen kisebb a szerepe. A geometrikus ornamentika egyenesekből, körökből, körívekből épített díszítmény. Lehet síkdíszítmény, faragásnál gyakran fémöntéssel, ékrovással kivitelezve, de adhat körplasztikát is, mint például sírjelek, kapubálpányok oszlopai.

5. ábra Temetői fejfák, Pest megye⁵

⁵ Forrás: Fél Edit – Hofer Tamás – K. Csilléry Klára: A magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1969. 8. kép

Gyakori motívum a hullámvonal, az átlós osztású négyzetek, a sakktábla-minta, a koncentrikus körök, az egymást metsző félkörök sora, a körbe foglalt hatágú csillag, a svasztika. A geometrikus minta többször a motívumelemek felületi elrendezésének elvét adja, mint a vízfolyás vagy a sakktáblás elrendezés esetében. Az azonos szakaszokból álló hullámvonal a népművészeti alkotások gyakori díszje, jelképe a periodikus mozgásnak, az idő múlásának, a víznek és a kígyónak. Leginkább szegélyvonalként alkalmazzák, de előfordulhat önállóan vagy ismétlődő sorokban is. A faragásban technikai eredetű díszítő motívum, mint az ékrovásos peremdíszek, vízfolyásnak, zegzugvonalnak, farkasfogasnak is nevezik. A magyar népművészetben jellemző a szabatosan szerkesztett, körzöt alkalmazó mértanias díszítés, amit feltehetőleg a honfoglalás után vettek át. A kör a gömb alakú égitesteket és mozgásukat, Istent és a teremtet világot jelképezi, a teljesség, a világmindenség szimbóluma. A körbe írt kereszt a négy évszak kifejezője. Centrális felépítésű, mértanias körmotívum a svasztika, melynek jellemzői a középpontból kiinduló, egyenlő távolságra elhelyezkedő, azonos irányba forduló, ívben, esetleg S alakban hajló vagy szögletesen megtört, egyező alakú karok. Erre utal forgó körvirág, forgó körscsillag elnevezése. Körbe foglalt rozettaként is előfordul. Leggyakoribb szimbolikus értelmezése a Nap ábrázolása. A magyar népművészetben korai emlékei a geometrikus díszű lőporszarukon központi díszítményként láthatók.

6. ábra Lőporszaru szarvasagancsból, Alföld⁶

⁶ Forrás: Fél Edit – Hofer Tamás – K. Csilléry Klára: A magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1969. 28. kép

A dunántúli mángorlókon többnyire összekapcsolás nélkül állnak egymás mellett a rozetták, svasztikák. A virágozás előretörése nyomán elveszti központi szerepét, és rendszerint a népművészet növényi ornamentikájában virágmotívumként illeszkedik a mintázatba. Valószínűleg ezáltal alakult ki a svasztika népnyelvi forgórózsa neve. Legtovább a virágos motívumokra átváltó ékrovásos fafaragásban alkalmazták, így például Kalotaszegen a fonóba való kicsi székeken.

7. ábra Sulykoló, Kalotaszeg⁷

A háromszög az isteni tökéletesség, a harmónia, a stabilitás jelképe, de társul hozzá a férfi és nő jelentése is. Többféle fogalmi hármasságot is kifejez, mint például a múlt-jelen-jövő időhármassága. Az ellentétesen összezsúsztatott háromszögekkel létrehozott hatágú csillag az ellentétek egyensúlyát fejezi ki. A négyzet az anyagi világ, az állandóság, a stabilitás és a fogalmi négyességek, mint például az égtájak szimbóluma.

A geometrikus díszítés egyes tárgycsoportokra különösen jellemző, így többek között az ácsolt ládákra, a lőporszaruk egyik csoportjára, a mángorlókra, guzsalytalmakra. Jellemzően geometrikus a féंबरakásos szerszámnyelek, a tiszántúli szarumunkák karcolt mintázata is. A mestergerendára is többnyire a körző alkalmazásával kialakított mintákat véstek. Ezeknek a tárgyaknak egy részén a mértanias díszítésben megjelennek geometrizált figurák, elsősorban emberábrázolás (ácsolt láda és a lőporszaruk alakjai), később a növényi ornamentika hatására geometrizált életfák, virágmotívumok is.

⁷ Forrás: Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete II, Akadémia Kiadó, 1981. 275. oldal

2. Növényi ornamentika

Stilizált növényi elemekből összetett díszítmény, a népművészet legkedveltebb, leggyakrabban alkalmazott motívumegyüttese. Az ábrázolás alaptípusai közt szerepel a fölülnézetes virág, a rozetta és rózsza előzménye, a másik alaptípus az oldalnézetes virág, a tulipán előzménye. A kompozíciós alaptípusok közül leglényegesebb a stilizált életfa, világfa. Az összetett szimbólum, a hármass világgép, az élet, a halál, az örök fejlődés, növekedés, a megújulás, a termékenység jelképe. A középtengelyre szimmetrikusan felépített, többnyire 3–5 ágú fából alakult ki a későbbiekben a bokorvirágtő. A kompozíció figurális velejárói az állatpárok, főképp a páros madár. A növényi elemek dekoratív elrendezésének sémái még a ritmikusan hullámos inda, a hajlataiban többnyire azonos vagy páronként ismétlődő virág-, szőlőfürt vagy levélmotívummal.

Magyarországon széles körben a reneszánsz idején vált közkeletűvé a növényi ornamentika, melyet a virágos reneszánsz elnevezés is alátámaszt. A kor ízlésének megfelelően kedvelté vált a virágcsokor vázába, olasz korszakba állítása, a stilizált levélkoszorú, az olasz koszorú. A virágos stílus elterjesztéséhez, gazdagításához a hódoltságkori török kapcsolatok is hozzájárultak. A virágos reneszánsz festett, indás, virágos kazettáinak parasztbútorokon való elterjedésében nagy szerepe volt a vándorló templomfestőknek. A virágtő, vagy életfa a magyar népművészet leggyakoribb díszítőeleme lett. Többnyire részarányos elrendezésű, merev középtengelyre felépítve, leginkább 3 vagy 5 ággal, előfordul S-alakú vagy középső szakaszán szétváló tengelyű változata is. Leggyakrabban tartóedényből vagy szív-alakból indul ki. A növényi ornamentika térhódítása a szerelmi ajándékokon figyelhető meg elsősorban, ami által a virág, a páros madár vagy a virágzó szív, a szerelemmel kapcsolatba hozott értelmezést kapott. Az ábrázolásokban a szabadrajzú növényi mintakincs nem egyszer ötvöződött geometrizált elemekkel, virágbokrok ágaival kapcsolták egybe a rozettákat, mint ahogy az például a kalotaszegi bútorokon megfigyelhető. A növényi ornamentikát, elsősorban a virágokat alkalmazó síkdíszítés közkeletű elnevezése a virágozás. Általánosan használt kifejezés volt a paraszti vevőkör számára, a hagyományos népművészeti motívumkinccsel dolgozó iparosok körében, többek közt az asztalosoknál. Alkalmazták a virágozás kifejezést a templomi berendezések növénydíszes festésére is, így a kalotadamosi református templom famennyezetén az olvasható, hogy „virágozódott” Asztalos Umling János által.

8. ábra A mezőcsáti református templom mennyezettáblája⁸

A rózsza egyházi szimbólum, majd világi jelvény, legendák tárgya volt. Évszázadok óta a szerelem szimbolikus virága. A népművészeti növényi ornamentika legáltalánosabb díszítőeleme, a parasztság a mértanias díszítés kerek, de négyzetes elemeit is rózsának értelmezte. Formájára nézve a rózsza lehet felülnézetes virág, azaz rozetta vagy keresztmetszetes, kerekded virág.

A tulipán a díszítőművészet gyűjtőelnevezése a 3, esetleg 5 hegyes szirmú, oldalnézetű, különböző eredetű virágokra. A nőiség, a szerelem, az érzékiség jelképe. Változatai alkalmasak voltak az életkor és a családi állapot árnyalt kifejezésére. Kedvelté vált a paraszti alkotók faragásain, a szerelmi ajándékokon, a kapufélfákon, a fejfákon, vannak műfajok, ahol egyeduralkodóvá vált, mint a tulipános ládák esetében.

⁸ Forrás: Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete II, Akadémia Kiadó, 1981. 348. oldal

9. ábra Csigacsínáló, Debrecen⁹

A gránátalma a népművészetben igen általános, sokféle formában jelentkező díszítőelem kerek, ovális vagy csepp alakú maggal, csipkézett vagy virágszirmokból álló széllel, mely famunkákon is gyakran szerepel. Vallási tartalommal, a bőség, termékenység és az újjászületés jelképeként ábrázolják.

A szegfű Jézus kereszthalálának szimbóluma, de a szerelem, az életöröm, a hiúság jelképe is.

3. Állatalakok

A magyar népművészetben mértánias díszítésnél és a növényi ornamentikánál jóval ritkábban alkalmazott motívumtípus. Túlnyomó részük valóságos állat stilizált megjelenítése, fantázia-állatalakok, mese-állatalakok csak elvétve fordulnak elő. Leggyakoribbak a vadon élő állatok, közülük is leginkább a madár, kisebb mértékben a kígyó szerepel. A kígyó az örök megújulás, gyógyítás, a férfiasság szimbóluma, de jelképezi az eredendő bűnt, a gonoszt is. A négylábúak közül legáltalánosabb a szarvas. A szarvas a hosszú életet, az újjászületést, szarvak az erőt, a becsületességet, a termékenységet jelképezik. Életfát idéző szarvai közt gyakran a napkorongot tartja. A csodaszarvas a honalapítás jelképe is egyben. Az egyéb állatalakok általában ritkábbak, de vannak szűkebb területeken, egyes műfajokban kedvelt állatalakok, mint a pásztortárgyakon megjelenő kutyák, mókusok. Jelképes egyházi ábrázolások nyomán honosodott meg a népművészetben az isten báránya és a pelikán. Címerállatként szerepelnek néhol egzotikus állatok, főképp az oroszlán, céhjelvényekben, céhládákon, céhbehívó táblákon.

⁹ Forrás: Fél Edit – Hofer Tamás – K. Csilléry Klára: A magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1969. 20. kép

10. ábra Szaru sótartó, Hortobágy

¹⁰A figurális ábrázolások különösen a pásztorfaragásokon váltak általánossá, ennek köszönhetően jelentek meg a háziállatok, a disznók, lovak, tehenek. Az állatalakok erősen leegyszerűsítve, többnyire síkdíszítményeken fordulnak elő, leginkább oldalnézetben ábrázolva. Megjelenésükben az állatalakok tartozhatnak egy nagyobb, geometrikus jellegű kötött kompozícióhoz, attól elhatároltan elhelyezve. Ékelődhetnek szervesen a díszítmény közé, vagy a mintázat széle mellé szorulnak. Így többnyire szarvas, esetleg róka, nyúl, madár szerepel, de előfordul hal és kígyó is. Az állatalakok ábrázolásának a modora ezekben az esetekben lehet vázlatszerű, illetve szabadon megrajzolt. Ez a bemutatásmód lóporszaruknak rozettával, svasztikával díszített csoportjánál figyelhető meg. Az állatalakok ilyen megjelenítése eredetileg a vadászmágia célját szolgálhatta. Az állatalakok kapcsolódhatnak virágornamentikához, azzal szoros kompozíciós egységet alkotva. Legáltalánosabb a virágtő mellett álló, vagy csőrében virágot tartó madár vagy madárpár, amelyet más állatalakok, például szarvasok is felválthatnak.

¹⁰ Forrás: Fél Edit – Hofer Tamás – K. Csilléry Klára: A magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1969. 30. kép

A jelenetes ábrázolásokon az állatalakok lehetnek főszereplők, mint a vadászjeleneteken a szarvasok, vagy mellékfigurák, mint a palóc áttört bútorok erdei állatábrázolásai. Ritkán előfordulnak ember módra viselkedő állatalakok, a Nyugat-Dunántúlon vált kedvetté a vadász temetése jelenet borotvatokon, borotválkozó tükroin alkalmazva.

Viszonylag önálló állatalakok némely tárgy egy-egy részletén szoborszerűen kialakítva a faragásban kispasztikaként fordulhatnak elő. Egyes dunántúli sőtartók korai példányainak fedelén az ábrázolás erősen stilizált, a későbbiekben a természetűségre való törekvés a jellemző. Gyakran állatalakkal kiképzett a felföldi ivócsanakok füle, mely leginkább kígyót, kutyát, kost, esetleg disznót formáz.

11. ábra Ivócsanak, Heves megye¹¹

Pásztorbotok fejét is képezhetik az állatok, többek között madarak. Az állati testrészek, állatfejek bizonyos tárgytípusok csúcsát alkotják. A dunántúli juhászok jellemző díse a kosfej. A déli országrészekben találhatók meg lófejes ágyak, lófejes díszítésű tékák. Az állatfejes díszítés a hangszereken is előfordul, a lófejes díszítést kedvelték az alföldi citerákon, a dudafejek szokásos díse az erősen stilizált kecske- vagy kosfej. A kos szintén a termékenység, az újjászületés jelképe, ábrázolásában a szarvának van kiemelt szerepe.

¹¹ Forrás: Fél Edit – Hofer Tamás – K. Csilléry Klára: A magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1969. 106. kép

12. ábra Sótartó, Dunántúl¹²

A népművészetben az állatábrázolások közt a madár a legáltalánosabban előforduló motívum. Leggyakoribb a síkdíszítményeken, kötött kompozícióban, általában szabadrajzú növényi ornamentikához kapcsolódva. A népi madárábrázolások nem közvetlen természet-megfigyelésen alapszanak, hanem, stilizálások újrafogalmazásai. Síkdíszítményeken a fajilag meghatározatlan, oldalnézetes madár a motívum leggyakoribb megjelenési formája, melyben a madártest a pusztá körvonalára leegyszerűsített, amin csupán a szem és a szárny jelölt. Az előre néző mellett nem ritka a fejét hátrafordító madár sem. A madárfigura leginkább párban, rendszerint egymással szembefordulva áll, többnyire virágtő két oldalán. A madárfigura hírvívő, kapcsolattartó az evilág és a túlvilág között, lehet az emberi lélek jelképe is, ilyen értelemben alkalmazták többek közt a sírjeleken. A magyar népművészetben a madárábrához fűződő vallási tartalom helyébe azonban többnyire szerelmi értelmezés lépett. Emiatt vált kedveltté a páros madár ábrázolása a szerelmi ajándékokon, menyasszonyi ládán, nászajándékba készült tárgyon is, az ifjú pár szimbólumaként. Az ajándéktárgyakra jellemző a magános madár is, többnyire virágos ággal a csőrében, mely az üzenetet, a szerelmi vallomást fejezi ki.

Megkülönböztet faji jegyekkel ellátott madarak közül gyakori a páva; amit a dunántúli pásztorfaragók párosan megjelenítve is kedveltek. A páva a teljesség és a hallhatatlanság vallási szimbóluma, de hozzá kapcsolódik a gőg és a hiúság, valamint az örök szerelem jelentéstartalma is.

¹² Forrás: Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete II, Akadémia Kiadó, 1981. 295. oldal

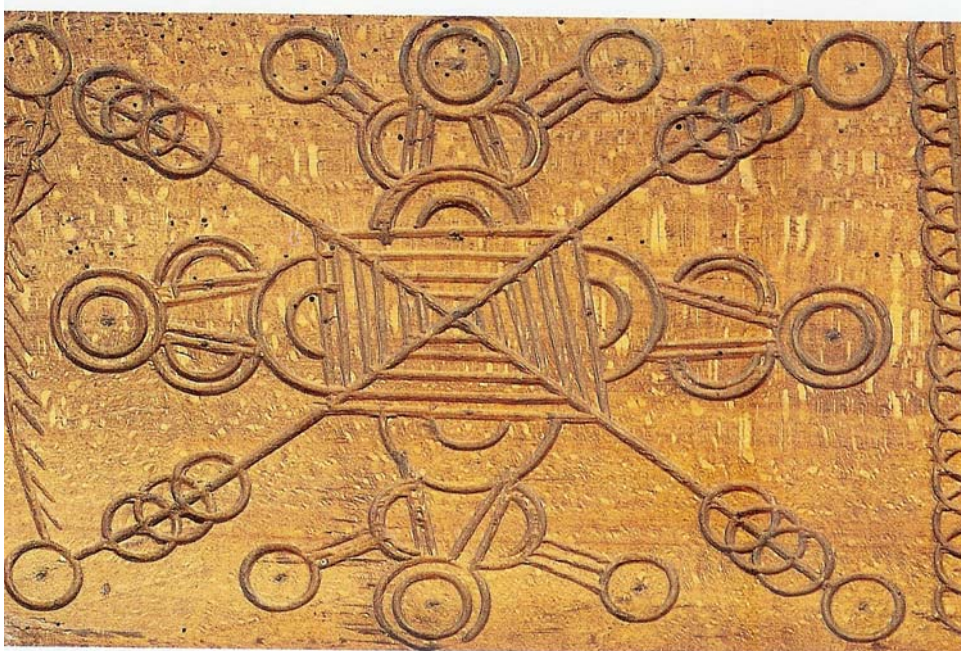
13. ábra Tükrös, Somogy megye¹³

Szintén a dunántúli pásztorfaragásban jelent meg a kicsinyeit saját vérével tápláló pelikán, ami Krisztus-szimbólum, az önfeláldozás jelképe. A református egyháznak is gyakran használt jelképe. Előfordul kazettás mennyezetek festett ábrázolásain, szószékkoronák csúcsán. A galamb lélekszimbólum, jelentheti a Szentlelket, az emberek lelkeit, de a szerelmet, a szerelmeseket is jelképezi. Általánosan kedvelt és elterjedt motívum, álló alakját oldalnézetesen ábrázolják. Szemből ábrázolva népművészetben a címerállat kétfejű sast jelenítették meg, leginkább a Dunántúlon illesztették a hagyományos elemek közé. Fából faragták, egyetlen darabból vékony lemezekre hasogatott farokkal és szárnyakkal a szentlélek-madarat.

¹³ Forrás: Hofer Tamás – Fél Edit: Magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1994. 118. oldal

4. Emberábrázolás

Az emberábrázolás a mértanias díszítésben és a növényi kompozícióban ritkán fordult elő, ahol azonban megjelent, ott a főhelyre került. Az emberábrázolás alkalmazásának módja, mértéke erősen különbözött az egyes díszítőművészeti ágakban, illetve vidékeken. Főképp a dunántúli spanyolozások és a palócföldi áttört faragások kedvelt motívuma. Geometrizált emberábrázolás általában a mértanias ornamentikában fordul elő, így a faragásban elsősorban a karcolt és vésett díszítéseknél. A megjelenítés előlnézetes, egyenes és körvonalakból szerkesztett. Több figura esetén rendszerint ugyanaz az ábra ismétlődik, gyakran összekapcsoltan, mintegy körtáncban, mint a vadászmágiát idéző lőporszarukon. Ácsolt ládák alakjaihoz kapcsolódik a mágikus, kultikus tartalmú, feje fölé leveles ágat tartó, a karját az ég felé emelő ember, vagy néha a csípőre tett kezű ember, vallásos magyarázat magános alaknál a „kis Jézus”, a páros „Mária és Szent József”, „Ádám és Éva”, a hármas ábrázolás „három angyal”.

14. ábra Ácsolt láda részlete, Mezőkövesd¹⁴

¹⁴ Forrás: Hofer Tamás – Fél Edit: Magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1994. 99. oldal

Természethűsége törekvő emberábrázolás főként a dunántúli faragáson és a felföldi bútorokon érhető úton. Megfigyelhető rajtuk a népi ornamentikában kialakult törvényszerűségeknek megfelelő absztrahálás, stilizálás, illetőleg a dekoratív felületkitöltésre való törekvés. Az előlnézetes ábrázolást felváltva megjelenik az oldalnézetes emberábrázolás és a két nézet sajátos vegyítése is. A korábban túlnyomóan statikus megjelenítéseket a mozgásban bemutatott ember és a sokalakos jelenetek váltották fel. A szereplők foglalkozását, rangját részletezett öltözetük és meghatározott attribútumok jelezték, mint a cifraszűr, a juhászkapó vagy a kanászbalta a pásztor kezében, a betyárnál a puská.

15. ábra Tükrös, Veszprém megye¹⁵

¹⁵ Forrás: Fél Edit – Hofer Tamás – K. Csilléry Klára: A magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1969. 171. kép

Témaadás tekintetében az emberábrázolások többsége életkép, esetenként a népi epika alkotásainak illusztrációja. Az életképek rendszerint személyes vonatkozásúak, melyekben a szereplő munka közben jelenik meg. Munkaábrázolás népi fafaragásban leginkább a pásztorfaragók alkotásai közt fordul elő, ennek megfelelően főként a legeltető pásztort mutatja, és csak kivételesen szántó, vető vagy más munkát végző parasztot. Többnyire pásztorokat örökítenek meg a mulató jelenetek is, és azok, amelyeken két barát találkozása látható. Az egyéb foglalkozások közül gyakori a vadászok és a katonák, ábrázolása. Hazafias érzület tette kedveltté a huszár, a honvéd, a szabadságharc katonáinak ábrázolását. Az epikus alkotások illusztrációi közt sajátos műfajt képeznek dunántúli betyarábrázolások. Többségük a betyárokról szóló balladák és mondák megjelenítései, mint a betyár a kedvesével, a betyár elfogása. A vallásos téma elvétve szerepelt faragásban mángorlón, tükrösön, borotvatokon, gyufatartón. Az ábrázolások elsősorban Szűz Mária kegyképét kívánták felidézni, ritkán jelent meg bibliai történetekből vett jelenet, mint a palóc padok összefüggő betlehemi jelenetsora. Szoborszerű emberábrázolás a fafaragásban búcsújáró helyek kegyszobrai kicsinyített, stilizált másának az előállítására.

16. ábra Pieta, Kiskunfélegyháza¹⁶

Apró faragott figurák kerültek többnyire a türelemüvegekbe. Az emberi testrészek közül főként a fej szerepel önállóan, mint a fejben végződő pásztorbotokon. Gyakran emberfejként kiképzett a faragószerk szorítófeje, vagy ritkábban a hangszereken a dudafej.

¹⁶ Forrás: Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete II, Akadémia Kiadó, 1981. 393. oldal

17. ábra Dudafejek, Szeged környéke¹⁷

5. A természet elemei

A természet erőinek és elemeinek ábrázolása is megjelenik a díszítményeken. Ábrázolásuk általában a már bemutatott geometrikus motívumokkal történik. A tűz a Nap, a fény, lélek, élet és szerelemjelpép, kapcsolódik hozzá a megtisztulás, megújulás jelentésköre is. A víz szintén élet, lélek és újjászületés jelpép, ami a megtisztulás és a termékenység eszköze is egyben. A levegő, a szél ugyancsak élet és lélekjelpép, mint ahogyan a csillagok is. A föld az anyagi világot, a természet termékenységét, az újjászületést és az elmúlást jelentheti. A Nap isteni szimbólum, fény és az aktív férfi oldal, míg a Hold a sötét és a passzív női oldal jelzője. Mindkettő jelpépes értelmezésében szerepe van mozgásuknak, az égen megtett útjuknak. A tűz ábrázolása történhet lángnyelvekben, és a Nappal együtt svasztikával, a víz leggyakoribb motívuma a hullámvonal, a levegő mozgásáé, a szélé a forgórózsa. A földet, kör vagy félkör jelpépezheti, amiből virág fakad, vagy amin egy állat áll, a Holdat holdsarlóval, vagy fázisait kettéosztott körrel, míg a csillagokat osztott keresztekkel ábrázolják leggyakrabban.

6. Egyéb motívumok

A tárgyak díszítményei között ritkán előfordulnak tárgyak, épületek, feliratok. Ilyenek a kompozíciókban a virágtöveket tartó vázák, korsók, a pásztorok, betyárok attribútumai a jelenetes ábrázolásokon, de néha a tárgyak összefüggés nélkül sorakoznak a felületen, mint a pásztorok ostornyelein a kés, a villa, a kút, a templom.

¹⁷ Forrás: Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete II, Akadémia Kiadó, 1981. 325. oldal

A feliratok a parasztság által használt tárgyakon az írás és olvasás terjedésével párhuzamosan jelentek meg és terjedtek el. Eleinte csak évszámokat alkalmaztak, amelyekhez később társult szöveg. Korai megjelenései mestergerendákon, ácsolt ládákon láthatók. A feliratok tárgyon való elhelyezései változatosak. Korábban esetlegesen ékelődtek a díszítmények közé, és előfordult a tárgy aljára rejtett datálás is. Majd mindinkább beépült a felirat a díszítménybe, sőt maga is díszítőelemmé vált, mint a cserépfalui tányéros polcok esetében, melyeknek legfőbb díszei a korlátokat alkotó áttört feliratok. A felirat és évszám egyes elemei gyakran dekoratív elosztásban, vagy központi helyen láthatók. A felirat elhelyezési módja egy-egy bútortípus jellegzetessége, mint a karosszéken a támla felső szegélye mentén, a menyasszonyi ládán a tető belsejében, rendszerint díszes keretbe foglalva.

18. ábra Gondolkodószék, Hódmezővásárhely¹⁸

¹⁸ Forrás: Fél Edit – Hofer Tamás – K. Csilléry Klára: A magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1969. 13. kép

19. ábra Festett láda, Kalotaszeg¹⁹

A felirat leggyakrabban a tulajdonost, a megajándékozottat nevezi meg, esetleg a tárgy készítőjét, ajándékoztatóját, ritkábban az ábrázolt jelenetet vagy annak szereplőit, mint a dunántúli pásztortárgyak jelenetein.

A szív a népművészet kedvelt motívuma, leggyakrabban virágtő és indadísz járuléka, egyrészt ezek alján, mintegy tő vagy edény szerepben, másrészt egyes ágak végén, levél vagy bimbó gyanánt. Az általános szeretet jelentésén kívül vallási tartalommal Jézus szívét, jelképezi, és bajelhárító funkcióval is bír. Előfordul mindenféle díszített tárgyon, így férfiak barátságát megpecsételő ajándéktárgyakon, és jelentős részben szerelmi ajándékokon. A szerelmi ajándék az udvarlás idején a kapcsolat erősítését szolgálta, és egyben a falu társadalma előtt dokumentuma volt a kapcsolat fennállásának. A legények ajándékai elsősorban női használati tárgyak mosósulyok és guzsaly, vetélő, vászonfeszítő, kapatisztító, csigaccsináló, fonószék, gereblye, kis ládika. Ezek túlnyomórészt díszített, feliratos, monogramos, nem egyszer datált darabok. A geometrikus jellegű díszítésűek valószínűleg nem hordoztak szimbolikus értelmet, a tárgy a díszítettsége, a díszítés mértéke és minősége utalt a különleges szerelmi ajándék rendeltetésére. Szerelmi szimbólumként alkalmazott díszítőelemek a szív mellett elsősorban a tulipán, a virágtő és a páros madár. A rajtuk lévő feliratok rendszerint ajánlások, nevek, jókívánságok. Előfordult, hogy a díszítés módja és mértéke használatra alkalmatlanná tette a tárgyat, ami így dísz tárggyá vált.

TÁRGYALKOTÁS NAPJAINKBAN

Az egyedi műalkotásban dialektikus egységben van a hagyomány és az újítás, a közösségi és az egyéni jelleg, az alkalmosság és az esztétikum törvényeihez igazodás.

¹⁹ Forrás: Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete II, Akadémia Kiadó, 1981. 60. oldal

Az utóbbi évtizedekben a magyar népi díszítőművészet felhasználása a tárgyalakításban újra virágzásnak indult. A mai alkotó egyre inkább tudatosan dolgozik. A régebbi díszítményeket, formakincset továbbfejlesztették, és kiegészítették a mai élet jelképeivel. A funkció is változott, a tárgyak dísz jellege előtérbe került. Ezért fokozottan kell figyelni, hogy a tárgyak ne veszítsék el használati értéküket, információtartalmukat, ne váljanak öncélúvá. A hagyományos tárgytípusok nem minden esetben ültethetők át eredeti funkciójukkal a XXI. század tárgykultúrájába, ez esetben formájuk, szerkezetük funkcióváltással éltethető tovább, de készítés- és díszítéstechnikájuk, díszítményeik is alkalmazhatók új, mai tárgyféléseken.

A népművészeti hagyományokat követő tárgyalakítás tervezése során figyelembe kell venni a használhatóságot, a természetes formában rejlő lehetőségeket, a forma egyszerű, világos, átgondolt, funkciónak megfelelő praktikus voltát, a tárgytípushoz, formához, használóhoz és alkalomhoz illő díszítmény és színválasztást, az anyaghoz, a funkcióhoz igazodó formát és szerkezetet, a szerkezet működését, a tárgyalakítás összeállítási és díszítési technikáinak kiválasztását.

Manapság is általános elvárás a népművészeti, népi iparművészeti tárgyalakítással szemben, hogy a készített tárgy jól és könnyen használható, kézre álló és praktikus legyen, jól megválasztott, minőségi anyagból készüljön, tartós, időtálló és mindemellett szép is legyen. Alapvető esztétikai elvárás a funkció–forma–díszítés hármas harmóniájának megteremtése.

A tárgyak funkciója és anyaga meghatározza a díszítőtechnikákat, a díszítőtechnikák pedig a díszítmény jellegét befolyásolják.

Ahogy a fenti szakmai információtartalomból is kitűnik, egyes technikák és díszítménytípusok hagyományosan összekapcsolódtak, az alapvető törvényszerűségek betartása mellett azonban érdemes újításokkal próbálkozni. Az anyag-, technika- és motívumtársításokban rejlő lehetőségek kiaknázásával jelentősen gazdagodhat a faműves kifejezési eszköztára. A díszítményt befolyásolta a használó személye, a használat alkalmá, hiszen a motívumok ugyanúgy információhordozó szereppel, jelentéstartalommal bírtak, mint a tárgy maga. A mai, népművészeti hagyományokat követő kézműves alkotásoknak ezeket a tartalmakat lehetőség szerint továbbra is ki kell fejezni. A díszítményt, a díszítés mennyiségét és helyét jó ízléssel kell megválasztani, fel kell ismerni tárgytípusonként és technikánként azt az arányt, ami hagyja érvényesülni az anyag szépségét is.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

Tanulói tájékoztatás

1. Olvassa el figyelmesen a fenti szakmai információtartalmat! Készítsen rövid jegyzetet a kijelölt helyre!

2. Tanári irányítás mellett tájékozódjon széles körben a népművészetről, a népi díszítőművészetről általánosan és a faművesség területén egyaránt. Térképezze fel a könyvtárakban fellelhető szakirodalmat, keressen internetes anyagokat, honlapokat, fórumokat a témakörrel kapcsolatban. Segítségükkel szerezzen újabb ismereteket.

3. Látogasson meg múzeumokat, kiállításokat, tanulmányozza a bemutatott anyagokat. Lehetőségei szerint keressen fel a faművesség területéken alkotó mestereket. Tanulmányozza a megismert tárgyakat, elemezze az egyes tárgytípusok, technikák és díszítmények közti összefüggéseket, végezzen összehasonlításokat, vonjon párhuzamokat a táji sajátosságok között.

4. Gyűjtéseiről készítsen dokumentációt, fotókat, szabadkézi vázlatokat, motívumgyűjteményt. Keresse a feltárt esztétikai értékek átültetésének lehetőségeit a mai igényeknek megfelelő tárgykultúrába saját szakmája területén.

5. Keressen lehetőségeket a hagyományos tárgyalakítás sajátosságainak átültetésére a mai tárgykultúrába, alkalmazására saját faműves munkájába. Készítsen terveket, lehetőség szerint valósítsa meg őket a gyakorlatban is.

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Egészítse ki a hiányos mondatokat!

A népművészet szűkebb értelemben a nép _____ jelenti.

A népművészet alapvetően _____ művészet

A népi tárgyalakítás esztétikuma egyaránt rejlik a _____ és a _____.

A hagyományos népi díszítőművészet többnyire konkrét gyakorlati funkcióval rendelkező _____ hoz létre.

Az ünnepi szerepű szertartásokhoz és szokásokhoz kötött, reprezentációs funkciójú tárgyakkal megnőtt az _____ funkció fontossága.

2. feladat

Írja le, milyen díszítmények kapcsolódnak leginkább az alábbi tárgytípusokhoz?

Ácsolt ládák: _____

Református templom mennyezete: _____

Palóc áttört bútorok: _____

Hangszerek plasztikus faragása: _____

Szerelmi ajándékok: _____

3. feladat

Mutassa be a népi díszítőművészetben a kompozícióépítés jellemzőit!

4. feladat

Milyen követelményeknek kell megfelelnie a népi hagyományokat követő mai kézműves tárgyalkotásnak? Válaszát írja a kijelölt helyre!

MEGOLDÁSOK

1. feladat

A népművészet szűkebb értelemben a nép esztétikai igényű tárgyalkotó tevékenységét jelenti.

A népművészet alapvetően kollektív művészet

A népi tárgyalkotás esztétikuma egyaránt rejlik a díszítményben és a formában.

A hagyományos népi díszítőművészet többnyire konkrét gyakorlati funkcióval rendelkező használati tárgyakat hoz létre.

Az ünnepi szerepű szertartásokhoz és szokásokhoz kötött, reprezentációs funkciójú tárgyaknál megnőtt az esztétikai funkció fontossága.

2. feladat

Ácsolt ládák: mértanias elemek és geometrizált emberalakok

Református templom mennyezete: festett kazettás reneszánsz virágozás

Palóc áttört bútorok: jelenetes emberábrázolás

Hangszerek plasztikus faragása: állatfejek

Szerelmi ajándékok: szív, virágtő, páros madár

3. feladat

A motívumok kompozícióvá alakításának rendszerező elve leginkább a tengelyes szimmetria. Kedvelt megoldás, hogy a kompozíció vázát egy rendszerint páratlan ágú virágbokor alkotja. A szimmetria nem feltétlenül jelenti a két oldal pontos megfelelését, a tengely nem mindig merev, lehet ívelt vonalú vagy S alakban hajlított, esetleg szétváló és ismét egyesülő. A tengelyes szimmetria mellett a centrális szimmetria is szokásos rendezőelv, különösen kerek tárgyak díszítésénél. A motívumegységek a felület kíváncsiaként ismétlődhetnek. Az egyes egységeket kisebb, hangsúlytalan motívumcsoportok választhatják el, vagy alul, alul–felül vonalra támaszkodó csoportok kapcsolhatják össze őket, de lehetnek teljesen keretbe foglaltak is. Előfordulhat a nagyobb kompozíciós egységek kétszeres, háromszoros ismétlése, főképp bútordarabokon, menyasszonyi ládán, szekrényajtókon. Sorakoztathatják a kisebb egységeket frízszerűen, szorosan egymás mellé csíkmintát alkotó ismétléssel, amelyek például a fafaragásban a keretező motívumsorokat alkotják. A sorminta építője az azonos motívumok ritmikus ismétlődése, a formaritmus, amit a színezés szabályos ismétlődése, a színritmus is hangsúlyozhat. Ilyen ritmikus színhatást keltő a fogazott keretmotívumok kiemelkedő, világos és bemélyített, sötét, árnyékos elemeinek hatása is. Ritka a végtelen terülminta, mely egy mintázat többirányú, folyamatos többszörözésével épül. Ez a fajta mintaképzés jellemző egyes kéregmunkák geometrikus díszítésére. Nagyobb felület díszítésénél a felület gyakran megszabott módon tagolt. Elemi fokon maga a geometrikus felületfelosztás is mintát képezhet, többnyire a felületszakaszok váltakozó hangsúlyozásával. A hagyományos népi tárgyalakításban a kompozíciós építkezés nagyon változatos, az alapsémák között gyakori az átmenet. Az építkezés meghatározója a forma, szerkezet és felület, de nagyban függ a közösségtől és az alkotó egyéni ízlésétől, elképzelésétől is.

4. feladat

A népművészeti hagyományokat követő tárgyalakítás tervezése során figyelembe kell venni a használhatóságot, a természetes formában rejlő lehetőségeket, a forma egyszerű, világos, átgondolt, funkcionak megfelelő praktikus voltát, a tárgytípushoz, formához, használóhoz és alkalomhoz illő díszítmény és színválasztást, az anyaghoz, a funkcióhoz igazodó formát és szerkezetet, a szerkezet működését, a tárgyalakítás összeállítási és díszítési technikáinak kiválasztását.

Manapság is általános elvárás a népművészeti tárgyalakítással szemben, hogy a készített tárgy jól és könnyen használható, kézre álló és praktikus legyen, jól megválasztott, minőségi anyagból készüljön, tartós, időtálló és mindemellett szép is legyen. Alapvető esztétikai elvárás a funkció–forma–díszítés hármasságának harmóniájának megteremtése.

Az egyes technikák és díszítménytípusok hagyományosan összekapcsolódtak, az alapvető törvényszerűségek betartása mellett azonban érdemes újításokkal próbálkozni. Az anyag-, technika- és motívumtársításokban rejlő lehetőségek kiaknázásával jelentősen gazdagodhat a faműves kifejezési eszköztára. A díszítményt befolyásolta a használó személye, a használat alkalma, hiszen a motívumok ugyanúgy információhordozó szereppel, jelentéstartalommal bírtak, mint a tárgy maga. A mai, népművészeti hagyományokat követő kézműves alkotásoknak ezeket a tartalmakat lehetőség szerint továbbra is ki kell fejezni. A díszítményt, a díszítés mennyiségét és helyét jó ízléssel kell megválasztani, fel kell ismerni tárgytípusonként és technikánként azt az arányt, ami hagyja érvényesülni az anyag szépségét is.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Balassa Iván – Ortutay Gyula: Magyar néprajz, Corvina Kiadó, 1982.

Ortutay Gyula szerk.: Magyar néprajzi lexikon 1–5., Akadémia Kiadó, 1979.

Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete I–II, Akadémia Kiadó, 1981.

Fél Edit – Hofer Tamás – K. Csilléry Klára: A magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1969.

Hofer Tamás – Fél Edit: Magyar népművészet, Corvina Kiadó, 1994.

Hoppál Mihály – Jankovics Marcell – Nagy András – Szemadám György: Jelképtár, Helikon Kiadó, 1994.

Manga János: Magyar pásztorfaragások, Corvina Kiadó, 1976.

http://corpuscuit.us/cw/co/index.php?title=Kis_magyar_neprajz

www.faragosuli.hu

AJÁNLOTT IRODALOM

Czagány Lajos: A fa díszítő faragása, Műszaki Könyvkiadó, 1993.

Domanovszky György: A két Kapoli, Corvina Kiadó, 1983.

Malonyay Dezső: A balatonvidéki magyar pászternép művészete (Bp., 1912)

Szabó Béla: A faműves kézműves kismesterség, Grafit Pencil Nyomda Kft.

Szabó Béla: Faragóiskola, Grafit Pencil Nyomda Kft., 2008.

A(z) 1004-06 modul 016-os szakmai tankönyvi tartalomeleme
felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
31 215 02 0010 31 01	Csipkekészítő
31 215 02 0010 31 02	Fajátékkészítő
31 215 02 0010 31 03	Faműves
31 215 02 0010 31 04	Fazekas
31 215 02 0010 31 05	Gyékény-, szalma- és csuhéjtárgykészítő
31 215 02 0010 31 06	Kézi és gépi hímző
31 215 02 0010 31 07	Kosárfonó és fonottbútor-készítő
31 215 02 0010 31 08	Szőnyegszövő
31 215 02 0010 31 09	Takács
31 215 02 0100 21 01	Kosárfonó

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
21 óra

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1–2008–0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210–1065, Fax: (1) 210–1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató